

نکات کلیدی کلیات

حقوق ورشکستگی شاخه‌ای از حقوق است که موضوع آن ناتوانی تاجر از تأدیه دیون خود و هدف آن کاستن از دامنه‌ی زیان‌های ناشی از این ناتوانی و در حقیقت رعایت نفع طلبکاران است. در اغلب کشورها مقررات ورشکستگی فقط مخصوص تجار (اعم از اشخاص حقیقی یا حقوقی) است.

روش «عدم تعقیب انفرادی طلبکاران» و روش «فروش کلی اموال» از مقررات حقوق روم اقتباس شده است.

مهم‌ترین نظریات مربوط به ورشکستگی از منظر تعارض قوانین و دادگاه‌ها: الف) نظریه وحدت و عمومیت ورشکستگی ب) نظریه سرزمینی بودن و چندگانگی ورشکستگی ج) با تصویب قوانین تجاری در ایران، تجار مشمول مقررات ورشکستگی و اشخاص غیر تاجر و کسبه‌ی جزء، مشمول مقررات اعسار می‌باشند. د) مهم‌ترین ویژگی قوانین تجاری ایران در مورد مقررات مربوط به ورشکستگی، دخالت دادگاه در تصفیه اموال ورشکسته است.

با پذیرش اصل وحدت دارایی اشخاص، ورشکستگی شرکت مادر، موجب ورشکستگی شعب آن نیز می‌شود.

مطابق ماده ۱۲۸ قانون تجارت: «ورشکستگی شرکت ملازمه قانونی با ورشکستگی شرکا و ورشکستگی بعضی از شرکا ملازمه قانونی با ورشکستگی شرکت ندارد».

تعدد دیون تأثیری در صدور حکم ورشکستگی ندارد. علاوه بر این دادگاه برای احراز ورشکستگی، تکلیفی به تفکیک میان دیون تاجر نداشته و کلیه بدهی‌ها (اعم از تجاری یا مدنی) می‌تواند موجب صدور حکم ورشکستگی شود.

در ایران رسیدگی به دعوی ورشکستگی از حیث صلاحیت ذاتی در دادگاه عمومی حقوقی و مطابق مقررات آیین دادرسی مدنی است. از حیث صلاحیت محلی در مورد اشخاص حقیقی تاجر، دادگاه محل اقامتشان و در مورد اشخاص حقوقی، دادگاه مرکز اصلی شرکت، صالح به رسیدگی به دعوی ورشکستگی است.

تقاضای صدور حکم ورشکستگی تاجر از سوی اشخاص ذیل پذیرفته می‌شود:

الف) خود تاجر ب) دادستان (مدعی‌العموم) پ) هر یک از طلبکاران

مهم‌ترین آثار ورشکستگی نسبت به اشخاص ثالث عبارتند از: الف) تعلیق دعوی فردی طلبکاران علیه تاجر (و بالعکس) ب) حال شدن دیون تاجر پ) منع پرداخت خسارت تأخیر تأدیه، ت) بطلان معاملات تاجر ج) حال شدن دیون تاجر ورشکسته، موجب حال شدن دیون اشخاصی که به صورت تضامنی مسئول پرداخت دین تاجر هستند، نخواهد شد (مگر در مورد ماده ۴۲۲ قانون تجارت).

در مورد معاملات تاجر که تاجر قبل از تاریخ توقف انجام می‌دهد، اصل بر صحت است مگر در مواردی که قانون معین کرده باشد (مواد ۴۲۴، ۴۲۵ و ۴۲۶ قانون تجارت).

به فاصله میان تاریخ توقف تاجر تا صدور حکم ورشکستگی «دوران مشکوک» گفته می‌شود.

کلیه معاملات معوض تاجر که به ضرر طلبکاران باشد، هر صلح بحاباتی و هبه و تأدیه هر قرض (اعم از حال یا مؤجل) در دوران مشکوک باطل است.

کلیه معاملات تاجر ورشکسته از تاریخ صدور حکم ورشکستگی باطل و بلااثر است مگر اینکه با موافقت صریح یا ضمنی مدیر تصفیه باشد.

نکات کلیدی باب اول - فصل دوم

در حقوق ایران ورشکستگی رامی‌توان به:

الف) ورشکستگی عادی
ب) ورشکستگی به تقصیر
پ) ورشکستگی به تقلب تقسیم نمود.

ورشکستگی عادی فاقد جنبه‌ی کیفری است و ممکن است موجب محرومیت‌هایی مانند ممنوعیت از عضویت در اتاق‌های بازرگانی، عدم امکان انتخاب به سمت مدیریت یا بازرسی شرکت و محرومیت از قیمومت شود.

حکم ورشکستگی به تقصیر که ناشی از اهمال تاجر یا انجام ندادن امور خود طبق اصول تجاری است، در مواردی الزاماً (ماده ۵۴۱) و در مواردی به اختیار دادگاه (ماده ۵۴۲) صادر می‌شود.

بوریس بازی سهام یا قمار یا خرید بلیط بخت‌آزمایی نمونه‌هایی از عملیات موهوم تجاری است که اسباب ورشکستگی به تقصیر تاجر را فراهم می‌کند.

حکم ورشکستگی دارای دو جنبه اعلامی و تأسیسی است و در حقیقت ماهیتی دوگانه دارد.

در صورتی که دادگاه تاریخ توقف تاجر را در حکم معین نکند، تاریخ صدور حکم، تاریخ توقف محسوب می‌شود.

ملاک تشخیص معاملات قابل ابطال یا قابل فسخ تاجر با اشخاص ثالث، تاریخ توقف از ادای دیون است.

حکم ورشکستگی به صورت موقت اجرا می‌شود. بدین معنی که اجرای حکم دادگاه بدوی، منوط به قطعی شدن آن نیست.

اعتراض به حکم ورشکستگی (واخواهی) از طرف تاجر ورشکسته در ظرف مهلت ۱۰ روز و از طرف اشخاص ذی‌نفعی که مقیم ایران هستند ظرف مهلت یک‌ماه و از سوی اشخاصی که در خارج اقامت دارند، در ظرف دو ماه به عمل می‌آید.

تجدیدنظرخواهی از حکم ورشکستگی ظرف مدت ۱۰ روز و در دادگاه تجدیدنظر استان خواهد بود.

مهم‌ترین اثر حکم ورشکستگی نسبت به تاجر ورشکسته، منع مداخله او در تمام اموالش می‌باشد. این امر نوعی تأمین و توقیف قانونی در جهت حفظ حقوق طلبکاران است.

نکات کلیدی باب اول - فصل اول

مهم‌ترین شرایط تحقق ورشکستگی:

الف) تاجر بودن
ب) توقف از تأدیه دیون.

اشخاص صغیر و مجنون که اهلیت قانونی برای تجارت ندارند، اگر تجارت کنند نیز مشمول مقررات ورشکستگی نخواهند شد.

اشخاصی که به نمایندگی از دیگری عمل تجاری انجام می‌دهند مانند مدیران شرکت، کارمند، قائم‌مقام و مستخدم در صورتی که سمت آن‌ها برای اشخاص ثالث محرز نباشد، صدور حکم ورشکستگی در مورد آن‌ها بلامانع است.

اگر تاجری حین رسیدگی دادگاه به امر ورشکستگی‌اش فوت کند، جریان رسیدگی به طرفیت ورثه ادامه پیدا خواهد کرد.

از میان اشخاص حقوقی تنها شرکت‌های تجاری مشمول مقررات ورشکستگی هستند و در صورتی که مطابق قانون تجارت تشکیل شده باشند، از تاریخ احراز شخصیت حقوقی آنان، صدور حکم ورشکستگی بلامانع است.

مجازات ورشکستگی به تقصیر طبق ماده ۶۷۱ قانون مجازات اسلامی، شش ماه تا دو سال حبس است.

رسیدگی به جرم ورشکستگی به تقصیر در دادگاه کیفری محل وقوع جرم و مطابق مقررات آیین دادرسی کیفری است.

موارد صدور حکم ورشکستگی به تقلب در ماده ۵۴۹ قانون تجارت بیان شده است. در صورتی می‌توان تاجر را به ورشکستگی به تقلب محکوم نمود که توقف او مطابق قواعد حقوق تجارت احراز شده باشد.

اگر مدیر تصفیه در حین تصدی به امور ورشکسته وجهی را حیف و میل کرده باشد، به مجازات خیانت در امانت محکوم می‌شود.

اگر اقوام شخص ورشکسته بدون شرکت او، اموال ورشکسته را از

از تاریخ حکم ورشکستگی، هر کس نسبت به تاجر ورشکسته، دعوایی اعم از منقول یا غیرمنقول داشته باشد، باید بر مدیر تصفیه اقامه یا به طرفیت او تعقیب کند. کلیه اقدامات اجرایی نیز مشمول همین دستور است.

هرگاه در نتیجه اقامه دعوا از طرف مدیر تصفیه یا طلبکاری بر اشخاصی که با تاجر طرف معامله بوده یا بر قائم‌مقام قانونی آن‌ها ثابت شود تاجر قبل از تاریخ توقف برای فرار از دین یا اضرار به طلبکارها معامله‌ای نموده که متضمن ضرری بیش از ربع قیمت حین‌المعامله بوده است، آن معامله قابل فسخ است مگر اینکه طرف معامله قبل از صدور حکم فسخ تفاوت قیمت را بپردازد.

دعوی فسخ در ظرف مهلت دو سال از تاریخ وقوع معامله در محکمه پذیرفته می‌شود.

نکات کلیدی باب دوم - فصل پنجم

- دعوی استرداد، دعوی است که خواهنده آن استرداد اموالی است که به صورت عینی نزد تاجر موجود است یعنی نه تبدیل به نقد شده است و نه شیء دیگر.
- دعوی استرداد فرع بر اثبات ورشکستگی است و قبل از صدور حکم ورشکستگی مسموع نخواهد بود.
- در مطالبه اسناد تجاری، قبول دعوی استرداد مستلزم وجود دو شرط است:
- الف) اسناد تجاری در حین ورشکستگی عیناً باقی مانده باشد و وجه آن وصول نشده باشد.
- ب) تاجر باید به عنوان وکالت مأمور در وصول سند شده باشد.
- مال التجاره‌هایی که تاجر ورشکسته به حساب دیگر خریداری کرده و عین آن موجود است، اگر قیمت آن پرداخت نشده باشد از طرف فروشنده و در غیر این صورت از طرف کسی که به حساب او مال خریداری شده، قابل استرداد است.

- اگر تاجر ورشکسته شرایط قرارداد ارفاقی را اجرا نکند، ممکن است برای فسخ قرارداد مزبور بر علیه او اقامه دعوا شود.
- اگر دادگاه، حکم بطلان قرارداد ارفاقی را صادر کند، ضمانت‌های ضامن یا ضامن‌ها به خودی خود ملغی می‌شود.
- در صورت فسخ یا ابطال قرارداد ارفاقی، دارایی تاجر بین طلبکاران ارفاقی و اشخاصی که بعد از قرارداد ارفاقی طلبکار شده‌اند، به غرماء تقسیم می‌شود.
- معاملاتی که تاجر ورشکسته پس از صدور حکم راجع به تصدیق قرارداد ارفاقی تا صدور حکم بطلان یا فسخ قرارداد مزبور انجام داده باطل نمی‌شود مگر اینکه به قصد اضرار به طلبکاران باشد.

نکات کلیدی باب دوم - فصل هفتم

- هر تاجر ورشکسته که کلیه دیون خود را با متفرعات و مخارجی که به آن تعلق گرفته است کاملاً بپردازد، حقاً اعاده اعتبار می‌نماید.
- دادگاه صلاحیتدار برای رسیدگی به تقاضای اعاده اعتبار دادگاهی است که حکم ورشکستگی را صادر کرده یا دادگاهی که جانشین آن شده است.
- تاجر ورشکسته در موارد زیر پس از اثبات صحت عمل در مدت ۵ سال از تاریخ اعلان ورشکستگی می‌تواند اعاده اعتبار نمایند:
- الف) تاجری که تحصیل قرارداد ارفاقی نموده و نیز شریک ورشکسته‌ای که شخصاً قرارداد ارفاقی جداگانه تحصیل کرده است.
- ب) تاجر ورشکسته‌ای که کلیه طلبکاران ذمه او را بری کرده یا به اعاده اعتبار او رضایت داده‌اند.
- ورشکسته به تقلب و اشخاصی که برای سرقت یا کلاهبرداری یا خیانت در امانت محکوم شده‌اند، مادامی که از جنبه جزایی اعاده حیثیت نکرده‌اند، نمی‌توانند از جنبه تجارتمی اعاده اعتبار کنند.

- هرگاه تمام یا قسمتی از مال التجاره که برای فروش به تاجر ورشکسته داده شده بود، معامله شده و به هیچ نحوی بین خریدار و تاجر ورشکسته احتساب نشده باشد از طرف صاحب مال قابل استرداد است، اعم از اینکه نزد تاجر ورشکسته یا خریدار باشد و به طور کلی عین هر مال متعلق به دیگری که در نزد تاجر ورشکسته موجود باشد، قابل استرداد است.
- مدیر تصفیه می‌تواند با تصویب عضو ناظر تقاضای استرداد را قبول نماید و در صورت اختلاف، دادگاه پس از استماع نظر عضو ناظر، رأی مقتضی صادر می‌کند.

طلبکاران ورشکسته به سه طبقه تقسیم می‌شوند:

(الف) طلبکاران با حق وثیقه (حق رهن)

(ب) طلبکاران با حق تقدم (حق رجحان یا حق ممتاز)

(پ) طلبکاران عادی (غرماء)

اگر طلبکاران دارای وثیقه و با حق رجحان نتوانند از طریق پیش‌بینی شده در قانون تمام طلب خود را وصول کنند، برای مابقی طلب خود، جزء طلبکاران عادی قرار می‌گیرند.

هزینه‌هایی که مدیر تصفیه و عضو ناظر صرف تصفیه امور ورشکستگی می‌نماید، نوعی طلب با «حق رجحان برتر» محسوب می‌شود و مقدم بر طلب سایر طلبکاران پرداخت می‌شود.

سند عدم کفایت سندی است که به طلبکارانی که نتوانسته‌اند تمام طلب خود را وصول کنند داده می‌شود. این‌گونه طلبکاران می‌توانند پس از ختم ورشکستگی در صورت اثبات تمکن مالی ورشکسته، مابقی طلب خود را وصول نمایند.

نکات کلیدی باب دوم - فصل چهارم

در صورتی که با تاجر قرارداد ارفاقی منعقد نشود و یا به نتیجه نرسد، اداره تصفیه کلیه اموال تاجر را تقویم نموده و پس از فروش میان طلبکاران تقسیم می‌نماید.

اموالی که فروش آن‌ها فوریت دارد:

(الف) اموال فاسدشدنی و اموالی که در معرض تنزل قیمت است.

(ب) اموالی که نگهداری آن‌ها هزینه غیرمتناسبی ایجاد می‌کند.

(پ) اموالی که نگهداری آن‌ها مفید نیست. (ت) برگ‌های بهادار (بورسی)، (ث) اشیایی که در بازار قیمت معینی دارند.

کلیه اموال منقول و غیرمنقول تاجر از طریق مزایده به فروش می‌رسد مگر اموالی که در ماده ۴۰ قانون اداره تصفیه مستثنی شده است مانند اشیاء سیم و زر، اشیاء مورد وثیقه و اموالی که در بورس یا بازار قیمت معینی دارند.

فروش اموال در قانون تجارت تنها از طریق حراج خواهد بود مگر در مورد اموالی که فروش آن‌ها فوریت داشته باشد (ماده ۴۴۵).

طلبکاران نمی‌توانند از جهت تأخیری که در اداء طلب آن‌ها شده است، برای بیش از پنج سال مطالبه متفرعات و خسارت نمایند و در هر حال متفرعاتی که مطالبه می‌شود در سال نباید بیش از صدی هفت طلب باشد.

تاجری که می‌خواهد اعاده اعتبار کند باید آن را تقاضا نماید. بنابراین اعاده اعتبار قهری در قانون ما جایگاهی ندارد.

دادخواست اعاده اعتبار به همراه اسناد مثبت آن به دادسرای عمومی دادگاهی که حکم ورشکستگی را صادر کرده است، تقدیم می‌شود.

اگر دادخواست اعاده اعتبار رد شود، تجدید آن ممکن نیست مگر پس از انقضای شش ماه.

نکات کلیدی باب دوم - فصل ششم

ورشکستگی به روش‌های ذیل خاتمه می‌یابد:

(الف) پرداخت کلیه دیون (انتفای بدهکاری تاجر)، (ب) انعقاد قرارداد ارفاقی و تصدیق آن توسط دادگاه، (پ) عدم کفایت دارایی تاجر در حقوق ایران روش اول (پرداخت کلیه دیون) پیش‌بینی نشده است.

در صورتی که تاجر هیچ‌گونه اموال یا دارایی قابل‌فروشی نداشته باشد و یا دارایی او کفایت دیون طلبکاران را ننماید، خاتمه ورشکستگی از طریق «تصفیه اختصاری» و در غیر این صورت از طریق «تصفیه عادی» خواهد بود.

غیرتشریفاتی بودن تصفیه اختصاری تأخیری در ماهیت حقوق طلبکاران نخواهد داشت و حق تقدم طلبکاران دارای وثیقه یا حق رجحان الزاماً رعایت می‌شود.

ورشکستگی باید از تاریخ وصول حکم آن به اداره تصفیه ظرف مدت ۸ ماه تصفیه گردد. این مدت قابل تمدید می‌باشد.